

LA SEU D'ÈGARA LES ESGLÉSIES DE SANT PERE DE TERRASSA

CONJUNT MONUMENTAL / SEGLES IV - XXI

La seu de l'antic Bisbat d'Ègara, a les actuals Esglésies de Sant Pere de Terrassa, és un conjunt monumental únic a Europa per les seves característiques. Fundada a mitjans del segle V per segregació del bisbat de Barcelona, la Seu d'Ègara permet viatjar en el temps fins a l'època final de l'Imperi Romà i els primers segles del cristianisme. Les tres esglésies de Sant Pere, Sant Miquel i Santa Maria revelen en la seva fesomia les etapes que ha viscut el recinte: les primeres restes ibèriques i romanes, l'empremta de l'antiga Catedral d'Ègara, els espais reservats per a usos funeraris, les transformacions en l'època del romànic i posteriors, el valor del patrimoni artístic que representen els excepcionals retaules gòtics... La seva situació excepcional -al cor d'una de les grans ciutats de la Catalunya del segle XXI i envoltades pel Parc de Vallparadís- ha contribuït a preservar una atmosfera serena i propícia per descobrir a través d'aquestes pedres la història de la nostra ciutat i del nostre país al llarg de més de quinze segles així com per arribar fins a les arrels més remotes del cristianisme i de la cultura europea.

comunicació municipal | 2009 | edicions de l'ajuntament de terrassa

terrassa
capital

El Pla Director 1998-2009 ha comptat amb el finançament i la col.laboració de:

LA SEU D'ÈGARA

LES ESGLÉSIES DE SANT PERE DE TERRASSA

LA SEU D'ÈGARA, AL SEGLE VI

Així era la Seu del Bisbat d'Ègara (Terrassa), en el moment del seu màxim esplendor. La imatge virtual reconstrueix el seu aspecte probable a partir de les excavacions i investigacions efectuades.

PRESENTACIÓ

Per als terrassencs i les terrassenques, les Esglésies de Sant Pere són “les esglésies”. Un signe d'identitat de la ciutat, un motiu d'orgull, un espai apassionadament estimat i profundament respectat. Ha estat així durant segles, a mesura que cada generació deixava la seva empremta en aquest conjunt monumental. Ara, després d'anys d'estudis i treballs, hem avançat en el coneixement dels secrets que amagava la terra, hem interpretat el que explicaven les pedres i hem deixat a la vista els elements que permeten entendre millor cada moment històric i l'evolució d'aquest antiquíssim recinte episcopal fins als nostres dies.

La Seu d'Ègara és un conjunt episcopal únic al nostre país i a Europa: les seves arrels, les seves pedres, ens porten a un viatge en el temps fins al món del final de l'Imperi Romà i els primers segles del cristianisme. Des del municipi romà d'Ègara fins a la Terrassa del segle XXI. Aquesta és una de les raons que fan excepcional el recinte de les tres esglésies de Sant Pere, Sant Miquel i Santa Maria. En l'etapa que comença a l'octubre del 2009, ens proposem obrir l'antiga Seu d'Ègara al món i donar a conèixer la seva importància històrica, cultural, turística i religiosa.

Aquesta és una tasca que proposo als terrassencs i terrassenques: esdevenir ambaixadors, difusors, del valor artístic, monumental i sentimental de l'antiga Seu d'Ègara, de les nostres Esglésies. Es el millor homenatge que podem retre a les generacions d'homes i dones que, segle a segle, han construït l'ànima de Terrassa i ens han llegat un patrimoni que explica el nostre passat i que és per a nosaltres una inversió de futur.

Pere Navarro
Alcalde de Terrassa

MUNICIPIUM FLAVIUM EGARA

Làpida romana encastada als murs de Santa Maria. Procedeix d'un pedestal (cap a l'any 140), segons el qual el Municipi Flavi d'Ègara dedicava una estàtua a l'emperador Antoninus Pius. Al pilar oposat de la nau es troba un altre pedestal romà, de la mateixa època.

Ègara és molt present al nomenclàtor terrassenc: Rambla d'Ègara, Rambla de Sant Nebridi, carrer d'Irineu, carrer del Concili Egarenc, carrer d'Ègara, escola Bisbat d'Ègara... L'antic municipi romà apareix sovint als noms de clubs esportius, empreses, botigues i fins i tot dels autobusos urbans.

“IN LOCUM EGARA...”

Un temps de guerres, d'imperis i regnes que neixen i moren... Els últims anys de l'imperi romà. Les primeres ombres de l'edat mitjana. Un temps per a una nova fe que dona esperança als homes i dones. Una església primer perseguida i després poderosa, que transmet a la posteritat el llegat cultural de Roma. Un temps de papes, de bisbes i nobles. De pagesos i ramaders. De reis i senyors de la guerra. De pobles sencers que es desplacen per Europa. De poderoses nacions que han estat oblidades. Un temps de llegendes. De pors i somnis que travessen les èpoques. De mites que arribaran fins als nostres dies. Un temps de símbols i d'imatges. D'art per expressar el poder i les creences. Un temps obscur però també ple de vida, que ha estat preservat al llarg dels segles com un tresor per al futur...

Aquest era el temps d'Ègara. Un antic municipi hispano-romà amagat sota l'actual ciutat de Terrassa. Ègara: un nom amb més de dos mil anys d'història que ens porta a les arrels més antigues del nostre món, a una època incerta que continua molt viva entre nosaltres. Un nom d'arrels ibèriques que ha estat preservat amb orgull fins als nostres dies i que és, al segle XXI, pràcticament un sinònim de Terrassa.

Roma. Agost de l'any 410 de la nostra era... Som als temps finals de l'imperi que va marcar per sempre la història i la cultura d'Europa i d'Occident. L'exèrcit del **rei visigot Alaric** envaeix la península itàlica i per primera vegada saqueja l'antiga i poderosa capital. Roma. La terrible notícia corre ràpidament per les ciutats, els pobles i les vil·les de l'antic imperi, que entra en la recta final de la seva decadència. La commoció va arribar també fins a un destacat municipi d'Hispania, **Ègara**, a la regió de la Tarraconense, que vivia els profunds canvis d'un món que estava desapareixent

Poc després de **la primera caiguda de Roma**, arriba des d'Àsia un altre poble guerrer, al que acompanya una llegenda de crueltat i destrucció: **els huns**. Atil·la, l'últim i el més poderós rei dels huns, va envair l'imperi romà en diverses campanyes i va atacar el regne que havien creat els visigots a Tolosa, a la Gàl·lia. L'aliança temporal dels romans i els visigots va frenar l'expansió dels huns a la batalla dels **Camps Catalàunics**, a l'actual regió francesa de la Xampanya l'any 451. Però **Atil·la** va arribar finalment fins a les portes de Roma un any després, d'on es va retirar per raons desconegudes després de

SEGLES D'ESPLENDOR

Vista del conjunt (segle VI), des de la zona de la Catedral d'Ègara i les dependències episcopals. Al centre i a dalt, reconstrucció virtual de les esglésies de Sant Miquel i Sant Pere en aquella època.

Basilica del segle IV. Piscina baptismal, única a la península ibèrica. En aquell temps, quan el cristianisme va esdevenir religió oficial de l'Imperi Romà, el baptisme es feia per immersió

Columnes i paviments en “opus signinum” a l'interior de Sant Miquel.

Espectacle “ Construccions per a les ànimes” (2007).

negociar amb el papa Lleó I, el Gran. Després de la seva mort, els huns van desaparèixer de la història, però s'havien consumat dos fets de màxima importància: els pobles germànics van ocupar definitivament l'imperi i el Papa de Roma va assumir el poder simbòlic dels antics emperadors. Mentre Atil·la avançava cap a Roma, l'antic municipi hispano-romà d'Ègara, a la regió de la Tarraconense, es convertia en seu d'un nou bisbat catòlic. El **Bisbat d'Ègara**, que va existir des d'aproximadament l'any 450 fins a la invasió sarraïna contra el regne visigòtic de Toledo, entre el 711 i el 718.

La fundació del Bisbat d'Ègara

Any 450 de la nostra era. Roma ha estat saquejada fa uns anys pel rei visigot Alaric. Els francs i els visigots es reparteixen les restes de l'imperi. Els **pobles germànics i el Papa de Roma** són ara els símbols d'una nova època a Occident. És en aquest temps, a mitjans del segle V, quan es funda el Bisbat que tindrà la seva Seu a Ègara. Un nou bisbat segregat del de **Barcino** (Barcelona), en un país dominat pels visigots i en el qual continuarà viva durant segles la cultura hispano-romana. Es va triar un indret privilegiat per a la seu del nou bisbat. Un turó entre els dos braços d'un torrent, envoltat de masies i conreus, de camins i antigues vies romanes, de velles necròpolis properes als llocs habitats.

Una **antiga basílica** -un tipus d'edifici romà que es va convertir en model per als primers temples cristians- va ser triada com a nucli del nou bisbat i de la seva catedral, a l'espai ocupat ara per l'església de Santa Maria i per l'antiga rectoria. Al llarg d'un segle es van construir nous edificis. Un santuari d'ús funerari, l'actual església de Sant Miquel, amb una cripta subterrània. Una església parroquial, l'actual església de Sant Pere. El Palau Episcopal, al costat de la catedral: un edifici tres vegades més gran que l'església de Santa Maria. Aquesta va ser la gran catedral d'Ègara, invisible durant molts segles: perdut el seu rastre en la història, ha estat recuperada en el segle XXI.

Un centre de poder religiós i administratiu

Nundinari, el bisbe catòlic de Barcelona, va dividir en dos aquest bisbat, i va nomenar **Irineu** primer bisbe de la nova Seu d'Ègara, a la qual va assignar un extens territori que inclou tot el Vallès i va des de Pontons, al Penedès, fins a prop de Sant Celoni, al Montseny.

Es constituïa així **un nou poder religiós i administratiu amb centre a Ègara**, que havia estat declarada municipi romà al segle I de la nostra era. Es desconeixen la situació i les característiques d'aquell municipi romà, el nom del qual ha estat preservat durant dos mil anys. Però sí hi ha proves de la seva existència: entre d'altres, una antiga làpida del segle II que es troba a l'església de Santa Maria. Al voltant de l'actual ciutat de Terrassa hi ha nombroses masies construïdes sobre antigues vil·les romanes. Diverses excavacions han permès descobrir enterraments, magatzems de productes agrícoles, factories i residències rurals hispano-romanes, però no el nucli administratiu o comercial d'aquell municipi de dret llatí i d'arrels ibèriques. El centre de l'antiga Ègara no es trobava, com deia la llegenda romàntica, sota les actuals Esglésies de Sant Pere. Teories basades en les troballes arqueològiques i l'orografia dels antics camins i rieres el situen en alguna zona propera.

La fi de l'Imperi Romà, l'inici de l'Edat Mitjana

Cap a l'any 465, Nundinari mor i lega tots els seus béns al bisbe egarenc Irineu, que pretén refundre novament el Bisbat de Barcelona i el d'Ègara en un de sol. Però el papa Hilari s'hi nega i ordena mantenir-los tots dos, segons consta a les actes del sínode de Santa Maria Maggiore de Roma. En aquests moments, s'inicia el regnat d'Euric, que dominarà la Tarraconense i proclamarà el **regne dels visigots** independent de Roma. Serà ell qui l'any 476 derrocarà, amb el general Odoacre, l'últim emperador romà d'Occident, Ròmul August. Aquesta data simbòlica, **l'any 476**, marca l'inici de l'edat mitjana i la fi de l'imperi romà a Occident, tot i que la seva decadència va ser un fenomen més prolongat i complex.

Fou així com una altra Ègara, ja molt diferent a la que va ser municipi romà, va passar a exercir una notable influència en la zona del Vallès a partir de la decisió de crear-hi la seu d'un nou bisbat per tal de reforçar el poder administratiu i religiós en aquell indret de l'antiga Tarraconense. En aquesta Ègara hispano-romana, s'aixeca un primer temple (a l'espai de l'actual Santa Maria) entre **el final de la prohibició del cristianisme (l'any 313)** i els primers anys del segle V (fins al 450). Aquest és el temple que va servir de base per construir la primera catedral de la Seu d'Ègara, edifici principal d'un complex que més tard creixeria amb les edificacions de Sant Pere i Sant Miquel, entre d'altres. El conjunt d'edificis es va anar engrandint progressivament amb el pas dels anys i la consolidació del poder episcopal. A principis del segle VI és quan s'inicia la construcció de les esglésies de Sant Pere i Sant Miquel, que han acompanyat a Santa Maria fins als nostres dies. Prenia forma així un conjunt monumental que s'erigeix com **una mostra única de l'art cristià occidental** d'aquest període, el de màxim esplendor del Bisbat d'Ègara.

El regne dels visigots

Les esglésies de Sant Pere van ser classificades durant molt anys com a “visigòtico-romàniques”, en un intent romàntic de definir una època que es resisteix a encaixar en aquesta simplificació. Els visigots que dominaven Hispània, arribats des de la Gàl·lia al segle V, eren una petita minoria en comparació amb la població hispano-romana.

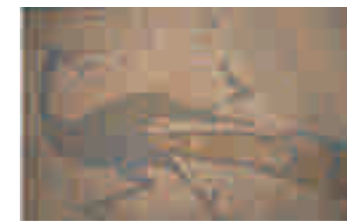
El seu regne es concentrava a l'àrea propera als rius Duero i Tajo. La religió oficial era l'arriana, una branca del cristianisme que tenia com a principal diferència amb el catolicisme que no creia en la divinitat de Jesús. La majoria de la població, però, era catòlica: per això durant molt de temps van coexistir bisbats catòlics i arrians. Els visigots es van convertir al catolicisme a finals del segle VI, molts anys després de la fundació de la seu egarenca, sota el regnat de Recaredo: aquest rei va proclamar solemnement la conversió oficial al catolicisme del regne visigot al **concili de Toledo del 589**. A aquest concili hi van assistir els bisbes de tota Hispània i la Gàl·lia, entre ells **el bisbe Sofroni**, com a representant del Bisbat d'Ègara. Coneixem els noms de només alguns dels bisbes egarencs, així com certes dates que situen aproximadament la seva època. Irineu fou el primer bisbe de la nova diòcesi d'Ègara, cap al 450. El segon bisbe conegut fou **Nebri**, esmentat per San Isidoro de Sevilla a l'obra

Impluvium del Palau Episcopal.

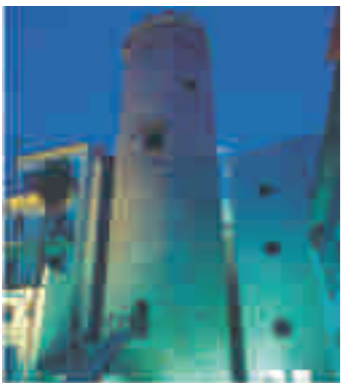
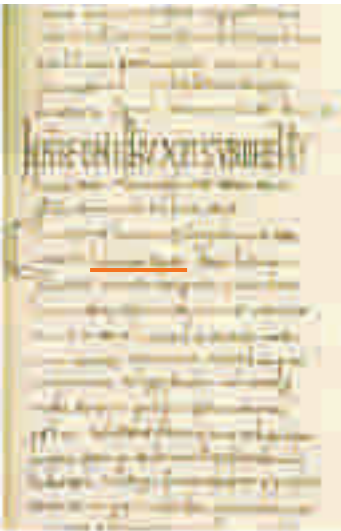
Altar i interior de Santa Maria.

Mosaic dels paons, del segle VI, a la tomba d'un personatge destacat enterrat a l'interior de la catedral. Els paons i el gerro simbolitzen les creences cristianes en la vida eterna.

EL CONCILI EGARENC, FA 1.600 ANYS

A dalt, reproducció de l'Acta del Concili d'Ègara, que es conserva a l'arxiu de ... de Toledo. L'any 2015 se celebrà el 1.400 aniversari d'aquell esdeveniment.

Torre del Palau (s.XII). Antic Castell-Palau de la vila medieval.

“De viris illustribus”: tenia tres germans bisbes (Osca, València i Urgell) i els quatre van ser santificats. Altres bisbes del segle VI dels quals hi ha constància són Taür, Sofroni i probablement Tigrídi. Al segle següent, el VII, apareixen els noms d'Illergi, Eugeni, Vicenç, un segon Illergi i finalment Joan, el darrer bisbe egarenc conegut, que assistí al Concili de Toledo de l'any 693.

Al mes de gener de l'any 615 es va celebrar aquí el **Concili d'Ègara**, al qual hi assistiren catorze bisbes: “*Sub die iduum ianuarium, anno feliciter tertio regni gloriosissimi domini nostri Sisebuti regis, convenientes in unum episcopi provinciae Tarraconensis in locum Egara, id sancta instituit synodus...*”. Es desconeix el nom del bisbe egarenc en aquell moment.

La invasió musulmana

La crisi final de l'inestable regne visigot es produeix el 711 amb la batalla de Guadalete i la mort del rei don Rodrigo. Els àrabs van assolir ràpidament el domini de tota la península, Tàrraco va ser destruïda i Barcelona es va rendir. Eren temps inestables en els que les fronteres canviaven constantment. L'expansió europea dels àrabs va ser frenada a prop de Tours, a la batalla de Poitiers (França, 732), situant definitivament la frontera als Pirineus. L'any 801 els exèrcits de Carlemany van ocupar Barcelona, amb l'objectiu de consolidar un territori de frontera al sud dels Pirineus. Es aleshores quan es crea un nou títol, el de Comte de Barcelona, com a màxim representant de l'emperador carolingi al territori que va rebre el nom de Marca Hispànica.

La Marca Hispànica i la Catalunya vella

L'any 844 la ciutat vallesana torna a aparèixer als documents oficials. És a la capitular del rei Carles el Calb, atorgada “als gots i hispans de la ciutat de Barcelona, del castell de Terrassa i als hispans de tot el comtat de Barcelona”, que es refereix a l'època de l'emperador Carlemany. Fins a finals del segle X, la ciutat de Barcelona i el Vallès van estar sota la dominació franca. Els atacs musulmans van continuar durant molt de temps contra la regió de la Marca Hispànica, El Vallès i del Penedès, l'antic territori de la seu episcopal d'Ègara, foren terra de frontera del que després s'anomenaria "la Catalunya vella". La vinculació del comtat de Barcelona a l'imperi carolingi es va anar debilitant ràpidament, fins que el comte Borrell II va refusar l'any 988 retre vassallatge al rei franc, perquè no li va donar suport per lluitar contra els àrabs i evitar la destrucció de Barcelona i els seus voltants. Aquest acte és considerat com una proclamació de fet de la independència dels comtats catalans i data simbòlica del naixement de Catalunya, fa més d'un mil.leni.

Entre aquests fets, el rastre de l'antiga Ègara es va perdre. L'antic Bisbat va desaparèixer després de la invasió sarraïna. Les excavacions no han detectat cap rastre de destrucció en aquesta època: se'n dedueix que probablement el bisbat va continuar un temps, potser fins al l'etapa de domini franc, que va apostar per reforçar Barcelona com a únic centre de poder. De fet, es van produir tensions amb Barcelona i es té constància d'un intent de recuperar la seu episcopal, que va ser denegat pel Vaticà. No es va parlar mai més d'un bisbat independent. Tanmateix, se'n va conservar la memòria durant molt de

temps i es van utilitzar expressions com “l'antiga seu egarenca” als document. Terrassa va tornar a tenir seu episcopal pròpia el 2004, amb el nom de **Bisbat de Terrassa**, altra vegada fruit d'una segregació del de Barcelona.

Al voltant de l'any mil, el centre de gravetat a la zona ocupada per l'actual ciutat de Terrassa ja s'havia començat a desplaçar: és en aquests anys, marcats per la tensió entre la Hispània musulmana i la Marca Hispànica definida pel Llobregat i el Segre, quan es construeix una fortalesa que probablement és l'origen del posterior **Castell-Palau de Terrassa**, al voltant del qual va créixer **la Terrassa medieval**.

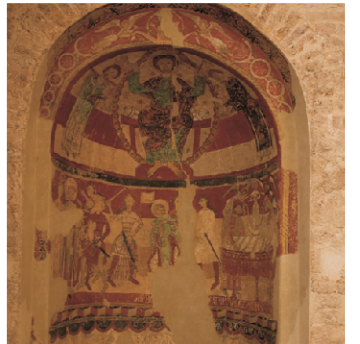
Els segles del romànic i del gòtic

A partir de l'any mil, en els anys de formació de la Catalunya medieval, les esglésies d'Ègara experimenten algunes intervencions que permeten interpretar una recuperació del conjunt eclesiàstic, ja amb menor categoria i dimensió. L'assistència de personatges importants a un judici celebrat l'any 1017 “in ecclesia sancte Marie Egarensis”, i la nova consagració de l'església l'any 1112 en són una mostra. El culte a sant Pere es devia recuperar també l'any 1029. L'any 1092 les esglésies passen a pertànyer a l'Ordre de Sant Ruf (canonges de Sant Adrià del Besòs). El progressiu allunyament de la frontera amb Al-Andalus i la consolidació de la Corona d'Aragó obren una nova etapa històrica d'esplendor de Catalunya com a potència mediterrània. En aquesta època les esglésies de Sant Pere no experimenten grans transformacions, però sí van deixar un llegat artístic de primera magnitud: una sèrie de pintures murals i uns retaules que se situen entre les **obres mestres del gòtic català**. Segles després, el 1601, la transferència del centre parroquial terrassenc de Sant Pere al Sant Esperit fa que el conjunt entri en una etapa de decadència.

Un conjunt monumental únic a Europa

A finals del segle XX, amb l'inici del **Pla Director per al Desenvolupament de les Esglésies de Sant Pere**, comença una vasta operació d'estudi, excavació i interpretació. L'aportació dels primers anys del segle XXI a la història mil.lenària del conjunt és la recuperació del valor d'un conjunt monumental únic a Europa: permet viatjar en el temps fins a quinze segles enrera i explica la història, la cultura i l'espiritualitat del món dels primers anys de l'edat mitjana i dels primers temps del cristianisme. El pas dels segles, la majestuositat de la pedra, la història de l'art i l'arquitectura, el testimoni de les creences d'homes i dones de diverses èpoques: aquesta és la clau del missatge escrit a les pedres mil.lenàries. Una de les joies artístiques i monumentals del nostre país, que després de molts anys de treballs, mostra el seu rostre més autèntic: l'esplendor d'una Seu Episcopal dels primers segles del cristianisme. Un conjunt de tres esglésies que inclou l'antiga Catedral redescoberta, envoltat de verd pel gran **Parc de Vallparadís**, en un entorn urbà que ha conservat un ambient de pau i serenitat al bell mig d'una gran ciutat.

Pedres vives, que expliquen la seva història: la de la ciutat, del país, d'Europa. **Pedres amb ànima...**

Pintures murals romàniques. El martiri de Sant Tomàs Beckett, arquebisbe de Canterbury (1170).

Monestir benedictí de Sant Llorenç (s.XI), al cim de La Mola (Camí dels Monjos). Castell-Cartoixa de Vallparadís (Museu de Terrassa).

Sant Pere

Sant Miquel

Santa Maria

Pintures originals sobre l'altar de Sant Miquel. Segle VI.

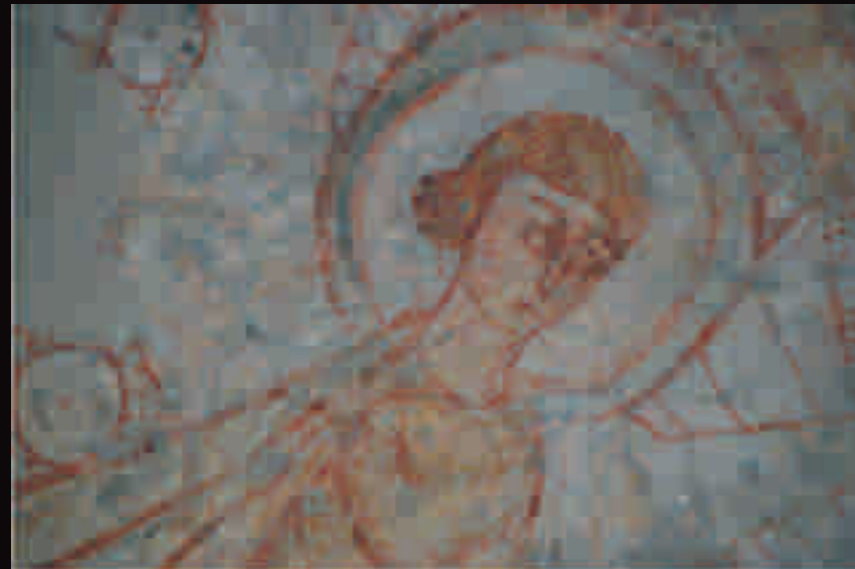

Pintures originals del segle VI. Absis de Santa Maria.

ELS COLORS DE LA PRIMERA EDAT MITJANA

Pintures murals del segle VI: l'esplendor de l'antiga Ègara

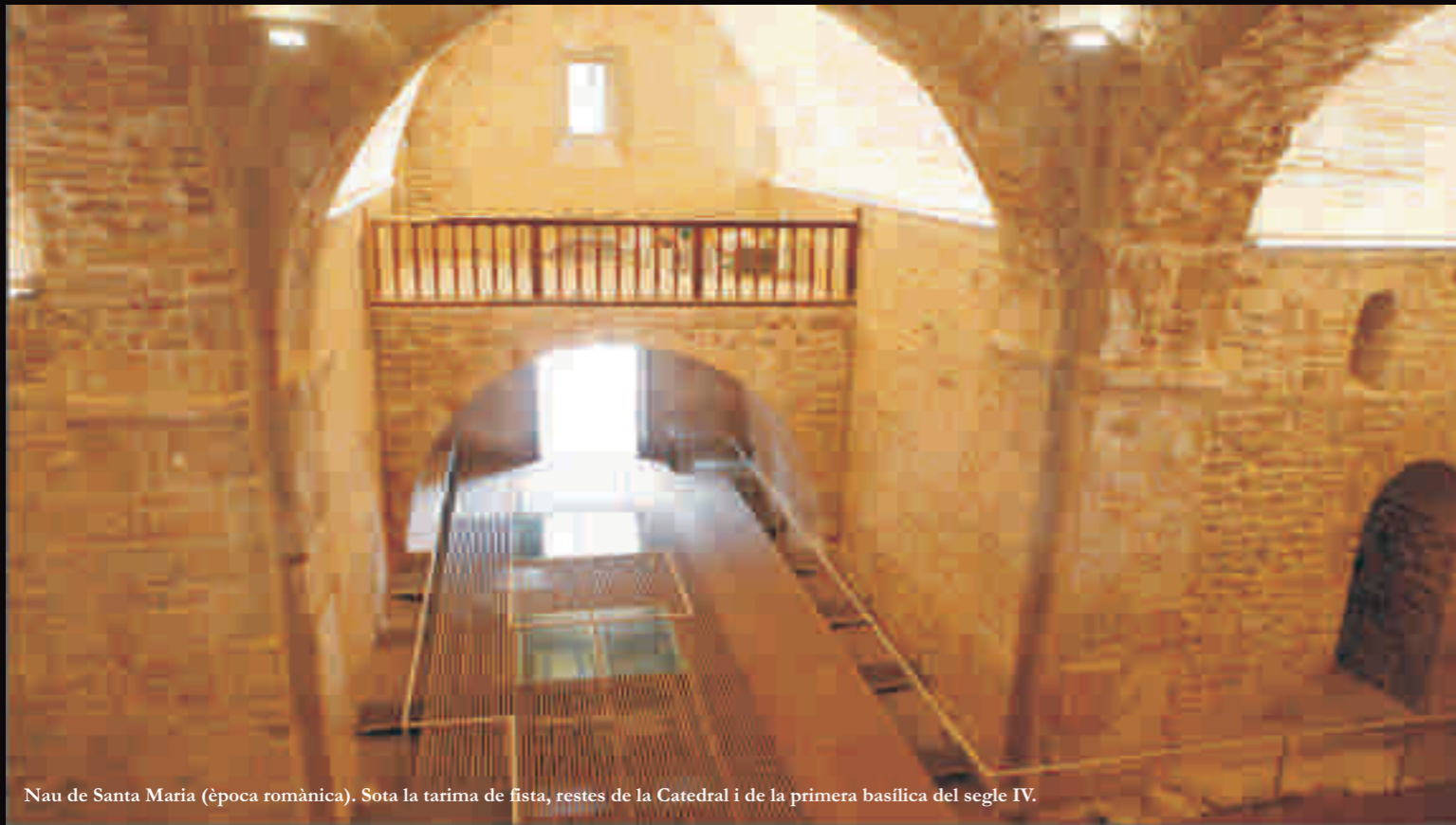
A Sant Miquel i Santa Maria. Escenes religioses del segle VI, úniques a Europa en la seva categoria i pel seu estat de conservació. La Seu d'Ègara (segles V-VIII) és el principal monument a Catalunya de l'època preromànica i un testimoni excepcional del final de l'Imperi Romà i dels primers segles del cristianisme.

Sant Miquel

Reconstrucció de les pintures murals. XxxxXxxxxxXXXXX

Nau de Santa Maria (època romànica). Sota la tarima de fusta, restes de la Catedral i de la primera basílica del segle IV.

ARQUITECTURA MONUMENTAL

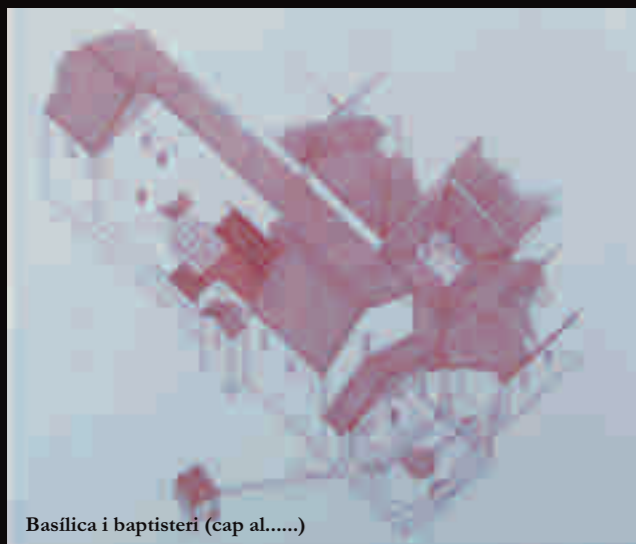
La Catedral d'Ègara: símbol del poder terrenal i religiós

L'antiga Catedral ocupava l'espai de l'actual església de Santa Maria fins l'edifici del Museu/Centre d'acollida de visitants (Baptisteri), on es poden veure les restes descobertes durant les excavacions. Una catedral fins ara invisible ha tornat a la llum.

El camp de les ànimes: a l'espai interior del recinte es poden veure tombes de diferents èpoques, remarcades en el paviment.

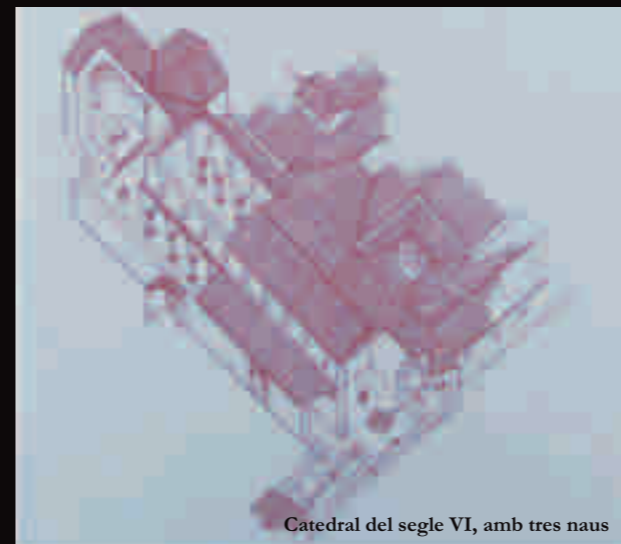
Els materials utilitzats a tot el conjunt monumental permeten distingir les seves fases històriques, a partir de les excavacions efectuades, així com els edificis descoberts.

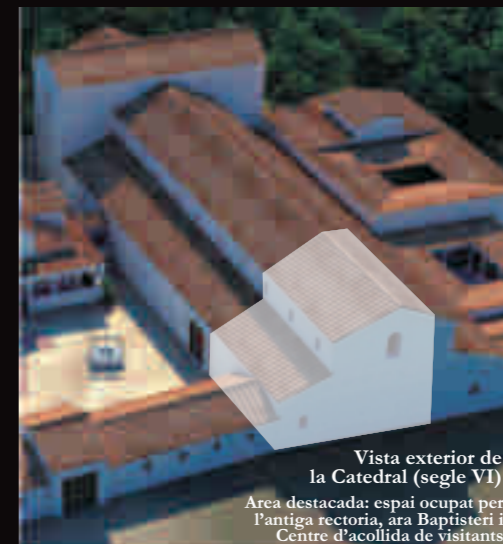
Basílica i baptisteri (cap al.....)

La primera Catedral (cap al....)

Catedral del segle VI, amb tres naus

Vista exterior de la Catedral (segle VI)
Area destacada: espai ocupat per l'antiga rectoria, ara Baptisteri i Centre d'acollida de visitants

UN CONJUNT ÚNIC
EN EL ROMÀNIC
CATALÀ

**Les Esglésies,
un conjunt clau en
el romànic català**

La singularitat d'un conjunt de tres esglésies, envoltades pel Parc de Vallparadís, i el seu ric patrimoni artístic i arquitectònic, situen aquest monument entre els 10 més destacats del romànic català. Ben aviat s'hi podrà arribar en Metro.

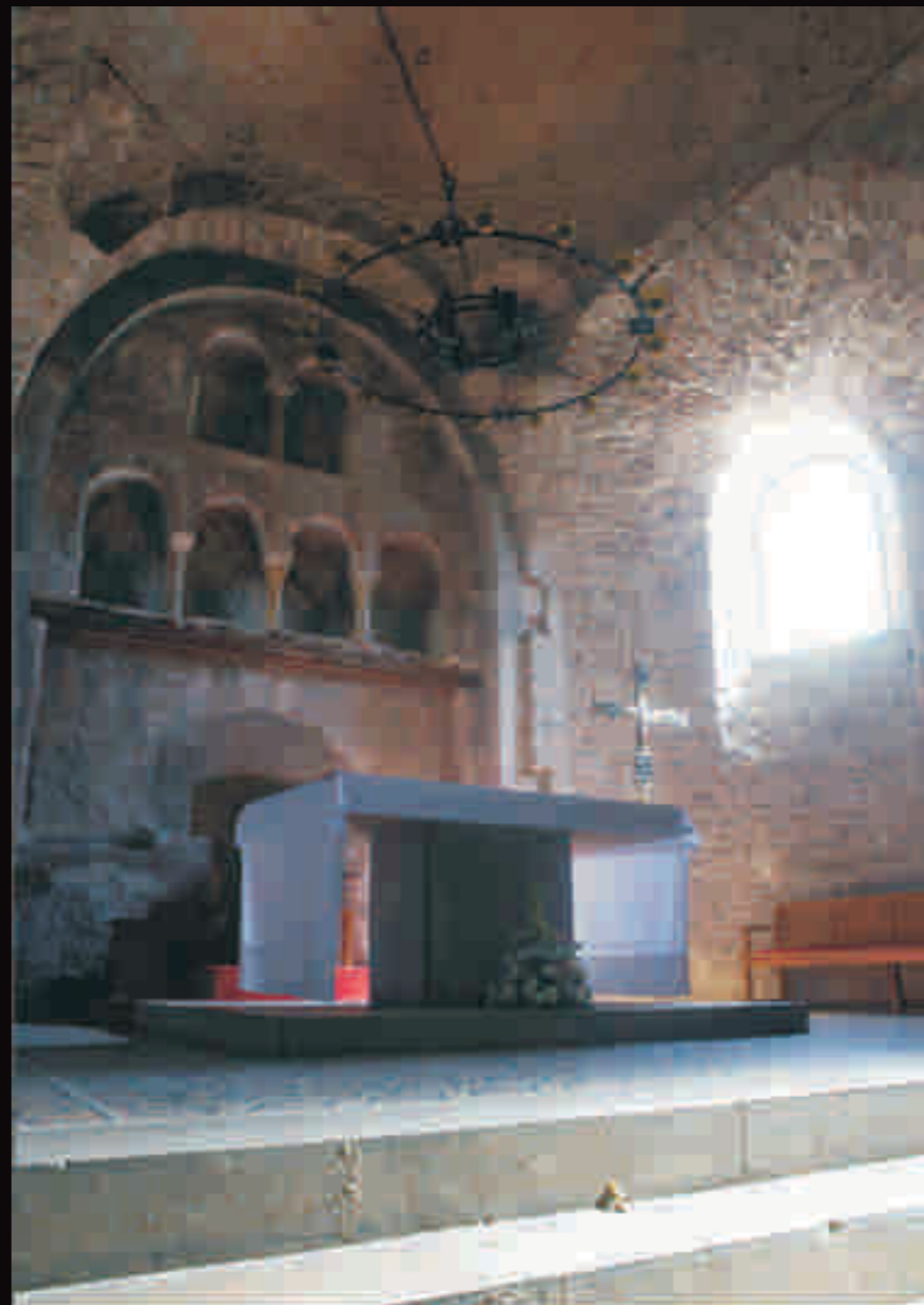

EL TEMPLE FUNERARI
DE LA SEU
EPISCOPAL

**Sant Miquel:
la porta
de l'eternitat**

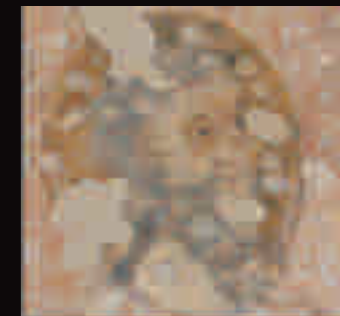
Aquest temple funerari és el que menys canvis ha experimentat al llarg dels segles. Compta amb una cripta subterrània dedicada a Sant Celoni i una cúpula sostinguda per vuit columnes. Tenia una galeria exterior tancada amb columnes.

UN RETAULE
DE L'ANY MIL

**Sant Pere:
l'església
del poble**

L'església parroquial de Sant Pere, d'estil romànic (segle XII) però amb alguns murs del segle VI, conserva al seu interior un tresor extraordinari: el retaule preromànic de pedra (segle X), únic al món per les seves característiques. L'església també conserva pintures murals gòtiques.

OBRES MESTRES

Joies de l'art gòtic a Catalunya: retaules del segle XV

Els retaules de Sant Miquel (Jaume Cirera i Guillem Talarn) i dels Sants Abdó i Senén (Jaume Huguet) són obres mestres del gòtic català de mitjans de segle XV.

